

„S most, Múzsák, ti beszéltek: olümposzi bérceken éltek,
istennők vagytok, s mindent jól látva ti tudtok,
míg minekünk csak hírhallásunk, semmi tudásunk” (Homérosz: Iliasz II. 484-6)
(Ugyanezek a sorok szó szerint, nyersfordításban: „mindenhol ott vagytok és mindent tudtok/láttok,
míg mi semmit sem tudunk/látunk.”)

„Egyszer dalra tanították meg Hésziodoszt, míg / szent Helikón lejtőjén őrizgette a nyáját. / Ez volt
első szózatuk, ezt mondták legelőször / lányai aigisztartó Zeusznak, olümposzi Múzsák: / «Hitvány
pásztori nép, szolgáltok csak hasatoknak! Szánkon tarka hazugság, mind a valóra hasonlít, / tudjuk
zengeni mégis a színigazat, ha akarjuk!» / Így szóltak hozzám az igazszavú isteni lányok, / s adták friss
ágát a babérnak, hogy leszakasszam, / botnak, megbámulni valót, meg az isteni hangot / ültették el
bennem: hirdessem, mi leszen s volt, / zengjem a boldog, örökkéélő isteneket mind...” (Hésziodosz:
Istenek születése, 22–33) vö. Mózes II. könyve, 4, 10-12.

Gorgiasz:

„igazabb ember az, aki megtéveszt, mint aki nem, és bölcsebb az, akit megtévesztenek, mint akit nem.”
(Gorgiasz, DK82B23)

„a költészetet teljes egészében mértékkel rendelkező beszédnek tartom és nevezem: aki hallja, azt
félelmetes reszketés és könnyfakasztó részvét és gyászos vágyakozás fogja el; és a lélek a szavak által
sajátjaként éli át, ha másokkal valami jó vagy rossz történik, sajátjaként éli át mások szerencséjét és
ballépéseit.” (Gorgiasz, DK82B11 (9))

„A tragédiában és festészetben, aki a leginkább megtéveszt (*exapatéi*), leginkább az igazsághoz
hasonlatos dolgokat költvén, az a legkiválóbb.” (*Disszoi logoi*, 90A3, 10)

Platón

„Aminek a mestere valami olyanra tekint, ami mindig ugyanazon a módon létezik, és ilyet használ
mintaképpül, és ennek a formáját és minőségét igyekszik elkészíteni, minden ilyen mű szükségképpen
szép. Aminek a mestere azonban valami olyanra tekint, ami a keletkezés világába tartozik és ilyen
mintaképet használ, az a mű nem lehet szép. ...

...[a mindenséget] vajon melyik mintakép szerint alkotta meg építője, vajon a mindig azonos módon
létező vagy a keletkezés világába tartozó szerint-e?

Ha szép ez a világ és alkotója jó, akkor világos, hogy az örökkévaló mintaképre tekintett, ha pedig
olyan, amit még kimondani sem szabad, akkor a keletkezés világába tartozóra. Természetesen
mindenki számára világos, hogy az örökkévaló mintaképet tartotta szem előtt, mert e világ a legszebb a
keletkező dolgok közül, alkotója pedig legjobb minden okok közül. ... S ha ez így van, akkor e világ
szükségképpen képmása valaminek...” (*Timaios*, 28a–29b, ford. Kövendi Dénes)

„melyik élőlény hasonlatosságára építette fel az alkotó? Hogy valami részlegesnek a mintájára, azt nem tarthatjuk hozzá méltónak – mert tökéletlenhez hasonlítva semmi sem lehet szép –; aminek ellenben a többi élőlény egyenként és fajok szerint része, ahhoz – bátran feltehetjük – ő a leghasonlóbb mindenek között. Az ugyanis magába foglalja az összes elgondolható élőlényeket, miként ez a mi világunk bennünket s ahány egyéb élőlény csak látható, magában egyesít. Az isten tehát az elgondolhatók közül a legszebbhez és mindenben tökéleteshez hasonlót akarván létrehozni, egy látható élőlényt formált, mely magában foglal minden élőlényt, ahány csak a természet szerint vele születik.” (*Timaios*, 30c–31a, ford. Kövendi Dénes) Vö. *Az állam* VII. könyv, 514a–520a, a „barlanghasonlat.

„arról lehet szó, hogy ezek a formák mintegy mintákként állnak a természetben, az egyéb dolgok ezekhez hasonlítanak és másolatok, és hogy az egyéb dolgok részesedése a formákból nem más, mint hozzájuk való hasonlóság.

-De ha valami hasonlít a formához, lehetséges volna, hogy az a forma ne legyen hasonló a hasonmásához, annyiban, amennyiben az őhöz hasonló? Lehetséges volna, bármilyen módon is, hogy a hasonló olyanhoz legyen hasonló, ami nem hasonlít rá?

-Nem lehetséges.

-S nem feltétlen szükségszerűség-e, hogy a hasonló a hasonlóval egyazon formából részesedjék?

-De igen, szükségszerű.

-És amiből a hasonló részesedvén hasonló lesznek, nem az lesz-e a forma, maga?

-De bizony.

-Következésképp nem lehetséges, hogy bármi is hasonló legyen a formához, sem hogy a forma hasonlítson bármi máséhoz. Mert ha ezt nem fogadnánk el, a forma mellett minden esetben egy újabb, másik forma jelenik meg, és ha ez bármihez is hasonló, megint egy másik, és nem lesz sehol vége az újabb és újabb formák állandó keletkezésének – ha egyszer a forma hasonló volna ahhoz, ami belőle részesül.

-Teljesen igazad van.

-Tehát a többi dolog a formákból nem a hasonlóság mintájára részesül, hanem a részesedésnek valami más módját kell keresnünk.” (*Parmenidész*, 132d–133a, ford. Bárány István)

Szókratész: az ilyen alkotók, közé tartozik a festő is. Nem gondolod?

Glaukón: De igen.

Szókratész: Csakhogy te – úgy vélem – azt fogod mondani, hogy az, amit fest, nem valóság. Pedig bizonyos értelemben a festő is ágyat készít. Nem igaz?

Glaukón: Valóban, ő is azt készít, de csak látszólagosat.

Szókratész: És az asztalos? Hát nem éppen az imént mondtad-e, hogy ő sem az ideát valósítja meg, amit pedig az ágy lényegének tartunk, hanem csak egy ágyat készít?

Glaukón: De igen.

Szókratész: Márpedig ha nem azt készíti, ami a valóságban van, akkor nem is a létezőt készíti, hanem olyasmit, ami csupán hasonlít a létezőhöz; ha tehát valaki az asztalosnak vagy egy másik kézművesnek a készítményét tökéletesen létezőnek tartaná, annak aligha lenne igaza.

Glaukón: Nem bizony, legalábbis azok szerint, akik ilyen kérdésekkel foglalkoznak.

Szókratész: Ne csodálkozzunk tehát, ha ez is csupán halvány képmásnak mutatkozik a valósággal szemben. (*Az állam*, 596e–597a, ford. Szabó Miklós)

„Szókratész: ...a költészet és mesemondás vagy egészen utánzásból (*mimésisz*) áll, például – mint te is megjegyezted – a tragédia és a komédia, vagy egészen magának a költőnek az elbeszéléséből – ezt főképp a dithüramboszokban láthatjuk, vagy pedig mind a két előadásmód megvan benne, például az epikus költeményekben...

... meg kellene állapodnunk abban, vajon megengedjük-e a költőknek, hogy elbeszéléseikben az utánzást alkalmazzák, vagy csak bizonyos esetekben utánozhatnak, más esetekben nem – megszabva, hogy melyik esetben mit –, vagy pedig egyáltalában ne utánozzanak.

Adeimantos: Úgy sejtem, kérdésed tulajdonképpen arra irányul, befogadjuk-e államunkba a tragédiát és a komédiát, vagy ne.” (*Az állam*, III. 394b–d, ford. Szabó Miklós)

„[az utánzó költő] a léleknek az értéktelen részét élesztgeti és táplálja, ennek erősítésével pedig lassanként tönkreteszi a gondolkodó részt, mintha csak valaki az államban a gonosz embereket juttatná hatalomra s az államot az ő kezükre játszaná, a tisztességeseket pedig tönkretenné. Éppúgy mondhatjuk, hogy az utánzó költő egyénileg minden polgár lelkében rossz alkotmányt honosít meg azért, hogy az értelmetlen résznek kedveskedik... (*Az állam*, 605b)

...ilyenkor... a természettől fogva legjobb részünk ... meglazítja ama siránkozó lélekrész felett való felügyeletét... Mert azt hiszem, nagyon kevés ember gondolja meg azt, hogy a mások érzéseiből szükségképpen a mi bensőnkbe is jut valamit. (*Az állam*, 606a-b, ford. Szabó Miklós)

[az igazságtalanság] a lélek három részének a viszálykodása, a sokféle munka vállalása, az egymás dolgába való beavatkozás, egyetlen résznek a lélek egésze ellen való lázadása, hogy ő uralkodjon benne, holott ez őt nem illeti meg [...]

(*Az állam* 444 b, Szabó Miklós fordítása alapján)